

ISSN 1300-1458

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 1 • Bahar 2005

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Sayı : 1 Yıl : 1 Bahar 2005

Sahibi	Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Yazı İşleri Müdürü	Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Yayın Kurulu	Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan) Doç.Dr. Fatma ACUN Doç. Dr. Adil DAĞISTAN Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU Yrd. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Yrd.Doç. Dr. Ayten SEZER Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Derviş KILINÇKAYA Dr. Yunus KOBAL
Yayına Hazırlayan	Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Yrd.Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Yunus KOBAL
Bu Sayının Hakem Kurulu	Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Semih YALÇIN, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Mustafa YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Oğuz AYTEPE Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Adil DAĞISTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Şefika KURNAZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, Ankara Doç. Dr. Yusuf SARINAY, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya. Yrd. Doç. Dr. Ender GÖKDEMİR, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Ayten SEZER, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İzmir'de Türkçü Örgütlenme : İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri (1912-1931)

The Turkish Nationalist Organization in İzmir from Constitutional Monarchy Till the Republican Period

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (Bahar 2005) 53- 73

Günver GÜNEŞ

Yrd.Doç.Dr; Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

ÖZET

Türk Ocakları, İmparatorluktan milli devlete geçiş dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve rejimin yerleşme sürecinde önemli rol oynayan, yakın dönem Türkiye tarihine damgasını vurmuş önemli kurumlardan biridir. Kapatıldığı 1931 yılında sayıları 264'e ulaşmış olan Ocak şubeleri içerisinde en faal olanlardan biri İzmir Türk Ocağı idi. İzmir Türk Ocağı, Balkan Savaşlarının şiddetle sürdüğü 1912 yılı sonlarında açılmış, her alanda Türklerin geri planda kaldığı kozmopolit İzmir'de İttihat ve Terakki politikaları ekseninde milliyetçi fikirlerin gelişmesinde öncü rol oynamıştır. İzmir Türk Ocağı I. Dünya Savaşından sonra mağlup olan Osmanlı İmparatorluğunda ulusal direnişin de merkezi haline gelmiş, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline en ciddi tepki ve protesto İzmir Türk Ocağından gelmiştir. İşgal yıllarında kapatılan Ocak, Cumhuriyetle birlikte yeni rejimin sözcüsü olarak ortaya çıkmıştır.

Devrimlerin halka ulaştırılmasının ve devletin ideolojik amaçlarına uygun olarak gösterdiği faaliyetlerle halk-devlet bütünleşmesinin alt yapısını hazırlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit İzmir'den, Cumhuriyetin Türk İzmir'ine geçişindeki rolü buna paralel olarak, taşrada ayrı ve güçlü bir iktidar odağı olması özellikleriyle Türk Ocağı şubeleri içerisinde İzmir Türk

Ocağına önemli bir ayrıcalık sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *İzmir, Türk Ocağı, Milliyetçilik, Cumhuriyet, İttihat ve Terakki.*

SUMMARY

Turkish Ojaks were one of the most important associations that not only played a significant role in transitional period into a national state and the foundation of modern Turkish Republic, and the progress in institutionalization of the new regime, but also had a mark in recent period history of Turkey. Smyrna Turkish Ojak was one of the most active ones within the Turkish Ojak branches that had reached 265 in number tül 1931 when they were closed. Smyrna Turkish Ojak that had been founded at the end of 1912 during the severe years of the Balkan Wars, obtained a leadership in the development of nationalist ideas in the direction of The Committee Of Union And Progress policy in the cosmopolit city of Smyrna where the Turks had been backward in every field. Smyrna Turkish Ojak became the headquarters of the national resistance of Ottoman Empire that had been defeated after the First World War, and also the main reaction and opposition against the invasion of Smyrna by the Greek troops came seriously from Smyrna Turkish Ojak. The Ojak, closed during the Greek occupation of Smyrna, reappeared as an actor of the new regime as a result of the Republic.

In accordance with the State's ideological aims, it gave structure to expansion of the revolution to the Puhlr anH the onmhinatirm of the state with neonle. Its role in the transformation from the Ottoman Empire's cosmopolit Smyrna to the Republic's Turkish Smyrna and besides, by the reason of being a different and strong povver centre especially in the rural gave way to take Smyrna Turkish Ojak an important privilege vvithin the other Turkish Ojak branches.

Key Words: *Smyrna, Turkish Ojak, Nationalism, Republic, The committee of Union and Progress*

Giriş

Türkçülük fikrinin Türkiye de yaygınlaşmasında Türk Ocaklarının özel bir yeri vardır. Osmanlı İmparatorluğunun son, Türkiye Cumhuriyetinin de ilk yıllarında faaliyette bulunan bu kurum hakkında tarihçilerin ve araştırmacıların ilgisizliği nedeniyle pek fazla çalışma yapılmaması yakın dönem Türkiye tarihi açısından gerçekten büyük bir talihsizliktir. Az da olsa yapılmış çalışmalar ise makro düzeyde olup merkez bakış açılı yüzlerce ocak şubesi göz önüne alınmadan hazırlandığı için bütünü parçalarını oluşturabilecek nitelikte görünmüyor. Fakat önemli bir açığı kapattıkları da bir gerçektir¹. Kuşkusuz tüm Türkiye'ye yayılmış, kapandığı 1931 yılında 276 şubesi bulunan bu müessesenin tamamını bir çerçeveye yerleştirmek başlı başına büyük bir zorluktur. Ocak şubeleri tek tek incelenmeden Türk Ocaklarının tarihini yazmaya girişmek ciddi anlamda sorunlar yaratacaktır. Merkezden uzak Türk Ocaklarının taşra şubelerinin faaliyetleri yakın dönem sosyal, siyasal ve kültürel boyutuyla ilginç sonuçlar ortaya çıkarabilecek niteliktedir. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış sürecinde özel konumu nedeniyle İzmir'i ve Türk Ocaklarının en faal şubelerinden biri olarak İzmir Türk Ocağı sözünü ettiğimiz araştırma yöntemine iyi bir örnek oluşturacaktır.

1. Türk Ocakları konusunda makro ölçekte yapılmış çalışmalar için bkz. Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994; Füsün Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997; Cumhuriyet döneminde inkılâplarla ilişkisi için bkz.: İbrahim Karaer, *Türk Ocakları ve İnkılâplar*, Türk Ocağı Yayınları, Ankara, 1994.

İzmir'in XX. y.y. Başındaki Etiketini "Gavur İzmir":

XX.y.y. başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'un da Türklerle Hristiyanlar nasıl birbirleriyle en ufak benzerliği olmayan iki ayrı dünya da yaşıyorlar idiyse İzmir'de durum pek farklı değildi. Ortadoğu ve Akdeniz'in en önemli ticaret merkezlerinden biri olan ve bu özelliğini yüzyıllarca devam ettiren İzmir bu kimliği nedeniyle kozmopolit bir yapıya sahipti. Bu yapı içerisinde sosyo-ekonomik durum şehrin yerlileri olan Türklerin aleyhine bir gelişme gösteriyordu. Basmahane garından denize dik olarak çizilecek bir doğrunun kuzeyinde kalacak bölümde Rumlar, Ermeniler, Levantenler ve yabancılar yaşıyorlardı. Kordon boyundaki eğlence yerleri, büyük ithalat ve ihracat şirketleri benzerlerini ancak yeni yeni görebileceğimiz mağazalarıyla 'Frenk Mahallesi' adını alan bu kesim, aynı zamanda İzmir'in tüm zenginliğini de kendi sınırları içinde toplamaktaydı. Şehrin güneyinde kalan Türk bölümü Kadifekale eteklerinde ve Eşrefpaşa'ya kadar uzanıyordu. Basmahaneye kadar uzanan Ermeni Mahallesi ile Türk Mahalleleri arasındaki bölümde Yahudiler oturuyordu. Bu tabloda Frenk Mahallesi ne kadar gösterişli ise Türk İzmir o ölçüde sönük, karanlık, bakımsız ve içine kapanıktı².

Mehmet Şeref Aykut XX.y.y.'ın başlarındaki İzmir'i kendi gözlemleriyle şöyle tarif ediyordu; "...Türk İzmir ezilirken, inlerken, yorulurken, gavur İzmir gürlüyor, sıçırıyor ve bin türlü eğlenceler içerisinde zenginleşiyordu"³.

Türkler yoğun bir nüfusa sahip olmalarına karşın XX. y.y başında kentte yaşayan Levanten, yabancı ve gayr-ı Müslimlerin ekonomik, kültürel ve toplumsal yaşamda zenginliklerine paralel olarak ağırlığı fazlaydı. tabloya bakıldığında İzmir haksız bir şekilde "gavur İzmir" yakıştırmalarına maruz kalmıştı. İzmirli yazarların hasretle karışık bir acıyla anlattıkları "gavur İzmir" her yönüyle tam bir sömürge şehriydi. Türkçe'nin ya da Osmanlıca'nın geçerli olmadığı bu şehir de sokaklarda eğlence yerlerinde, evlerde Rumca, İtalyanca ve Fransızca konuşulurdu. Yabancı devletlere ait postanelerde o ülkelerin sömürgeci devletlerin İzmir'deki temsilcileri yalnızca ticari hayatı değil, kültürel hayatı da ellerine geçirmiş durumdaydılar. Matbaaların ve gazetelerin büyük çoğunluğu gayr-i Müslümlerin elinde olduğu gibi, sinema ve tiyatrolar ile kaliteli eğitim kurumları da Levanten, yabancı ve azınlıkların elindeydi⁴. Bir yazarın anlattığı gibi "...Koca şehirde bir tiyatro yoktu. Bir konser verildiği veya edebi bir müsamere yapıldığı vaki değildi. Radyo da henüz keşfedildiği için musiki ancak iptidai şekilde bulunan gramofon kurnlarından dinlenebiliyordu. Türk'e Türklüğe o kadar yabancılaşan şehir de ki sinemalarda Türkçe yazı bile bulunmuyordu..."⁵.

XX. y.y başlarında İzmir de ki Türkler çok daha yoğun yabancı etki altında kaldılar. Kendi mahallelerinde öz yurtlarında yabancı gibiydiler. Bilim adamları bile gerçeği çarpıtıp İzmir de ki Rum nüfusu Türklerden birkaç kat fazla gösteriyordu. Bu da Rumlara büyük hayaller ilham ediyordu. Oysa camileri, türbeleri, tekkeleri, çeşme ve sebilleri ile İzmir bir Türk şehri idi⁶. Ama Baykara'nın bu tespitini henüz pratikte yaşama geçirebilecek unsurlar II. Meşrutiyet öncesi ortallıklarda görünmüyordu. Öyle

2. Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s.92.

3. Hasan Dilan, *Mehmet Şeref Aykut. İzmir'de İlk Fikir Hareketleri*, Edirne, 1996, s. 18.

4. Taçalan, a.g.e., s. 95

5. Bezmi Nusret Kaygısız, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955, s. 115

6. Tuncer Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir, 1974, s.63.

ki İzmir Türkleri 1908 Temmuzunda meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla başlayan özgürlük ortamını varlıklarını ispat etmek için önemli bir siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik açılım olarak gördüler.

Uzun Soluklu Yürüyüşün İlk Adımları, İzmir Türklüğünün Dirilişi:

II.Meşrutiyet dönemine İzmir, imparatorluğun en hassas bölgeleri olan Balkanlar ve Makedonya'dakiler kadar olmasa da sosyal ve ekonomik açıdan büyük çelişkilerle girdi. II.Meşrutiyetin ilanıyla bir ara durur gibi olan Balkanlar'daki komitecilik faaliyetleri, Bosna'nın Avusturya, Girit'in Yunanistan tarafından ilhak edilmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasının kaçınılmazlığı örnekleriyle görülünce yeniden alevlendi. II.Meşrutiyetin ilanı için en coşkulu biçimde mücadele veren Makedonya gibi İzmir ve Batı Anadolu Bölgesi'nde de bayram sevinci uzun sürmedi. Kaçınılmaz olan ilk çatışmalar protesto şeklinde ortaya çıktı. Avusturya'nın Bosna'yı ilhakı 'Boykotaj' adı verilen tepkilerle yoğunlaştı. Bunun nedeni ise çok basitti Müslüman Türk unsuru Meşrutiyetle birlikte hemen her alanda bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Ticarete atılan, dükkan açan, şirketler kuran, gazete çıkaran, siyasal partilerle ülke yönetimine katılan veya sahip çıkmaya çalışan bu unsur, toplu sermaye gerektiren kültürel birimim ve tecrübe isteyen bu alanlarda pek başarılı olamıyordu. İttihat ve Terakkinin özlemini duyduğu hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirecek sermaye birikiminden yoksun Türk esnaf ve zanaatkarları ve köylüsü himayeye muhtaçtı⁷.

İzmir'in ayrıcalıklı konumunu çok geçmeden fark edenler yine Türkçü aydınlar oldular. 1909 yılı Ocak ayında Türk Derneği ile yolculuğa çıkan Akçuraoglu Yusuf ilk durakları olan İzmir'in acıklı durumunu anlatırken, hayal kırıklığını da saklayamıyordu. "... İzmir'in bu muntika için hayati kıymetini hemen hemen bütün şehir ve başlıca kasabalarını görerek İstanbul 'a avdet için tekrar geldiğimde daha derinden anladım. Hüzünle ifade edeyim ki; intihalarım müspet olmadı ve teselli bulamadım. Ege mıntikasının iç çevresini, sahil şeridine göre Türklük ve öz terkip itibarıyla daha sağlam, saf bakir gördüm. Kıyıya yaklaştıkça Rum ve diğer yabancı unsurların gözle görülür ve görülmez tazyiki daha derinleşiyor ve kesafet peyda ediyor. Bu hal münhasıran iktisadi ölçüler bakımından da değildir. Daha fecii harsidir. Ege mıntikasında Türklük bugünkü gidişte devam ettiği takdirde teessüs etmiş ve maalesef tabii telakki edilen mevcut ve mer'i sistemin mukadder neticesi olarak bir gün gelecek nazariye haline düşecektir..."⁸.

İzmir ve çevresinin sosyal ve ekonomik hayatının değiştirilmesi yolunda II.Meşrutiyetin ilanından sonraki dönemde devrin uluslar arası siyasal çatışmaları Osmanlı İmparatorluğu'nun iç politikasını etkilemesi sosyo-kültürel bir uyanışı da beraberinde getirmiştir. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Fırkası'nın izlediği politikalarla İzmir ve çevresi XX.y.y. başlarındaki yabancı, Levanten ve azınlıklardan ayrıcalıklı konumundan uzaklaşmış, İzmir levant dünyasının kolay karlı işlerin çevrildiği güzel günlerin yaşandığı yerlerden biri olmaktan çıkmaya başlamıştı. Artık ekonomik alanda yabancı şirketlerin yanında Türkler de yer alıyorlardı. Toplumsal refleksi harekete geçiren sosyo-kültürel uyanışta Donanma Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri'nin yanında İzmir Türk Ocağı, İttihat ve Terakkinin milli siyasetine önemli katkılar sağlamıştır. İttihat ve Terakki, Meşrutiyet döneminde kıvılcımını tutuşturduğu

7. Sabri Sürgevil, *1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1984, s.18.

8. Cemal Kutay, *Ege'nin Türk Kalma Savaşı*, İstanbul, 1981, s.79

Türk Yurtseverliği akımının Anadolu'ya bu arada da yabancı egemenliğinin en yoğun biçimde yaşandığı İzmir'de yayılıp güçlendirilmesinde ulusal bilinçlenme sürecini hızlandırmış, bu alanda öncü rol de İzmir Türk Ocağı'nın olmuştur.

İzmir Türk Ocağı'nın Kuruluşu :

Osmanlı İmparatorluğunda ulusal düşüncenin örgütlenmesi Türkçü aydınların önyak olmasıyla önce 1908 yılında "Türk Derneği" ile başlamış, teşkilatlanma 1911 yılında "Türk Yurdu" dergisiyle filizlenmiş ve İttihat Terakkinin paramiliter dernekleri aracılığıyla sosyo-kültürel örgütlenme en bariz şekilde Türk Ocağı'nda sistematik bir biçime kavuşmuştur⁹. 25 Mart 1912 tarihinde İstanbul Türk Ocağı'nın resmen açılmasıyla faaliyetlerine başlayan Ocak, kısa sürede ülkenin pek çok yerinde teşkilatlanmıştır¹⁰. 1918 yılına gelindiğinde Türk Ocağı şubelerinin sayısı ülke genelinde 28'i bulmuştu. İzmir Türk Ocağı kentteki aydınların desteğiyle Ahmet Muhtar Paşa kabinesinin iktidara geldiği tarihlerde kurulmuş, çalışmalarını tamamlayıp, 20 Ağustos 1328 (2 Eylül 1912) tarihli ruhsatnameyle resmen faaliyete geçmiştir¹¹. İlk yönetim kurulunda başkanlığa o sıralarda İzmir Limanında Paket Gümrüğü Başkatipliği görevini yürütmekte olan Mehmet Necib Bey, Sekreterliğe de Mustafa Necati, İdare Heyetine de Raif Nezihî ile Vasıf (Çınar) Beyler seçilmişlerdir¹². İzmir Türk Ocağı'nın ilk dönemde yapısı incelendiğinde üyelerinin neredeyse tamamının erkeklerden oluştuğu ve bunların da meslek grupları itibarıyla eğitimciler, gazeteciler, tüccarlar, sanatçılar, edebiyatçılar, subaylar, doktorlar, avukatlar gibi seçkinlerden oluştuğu görülecektir. Kadınların İzmir Türk Ocağı'nın faaliyetlerine ilgi göstermeyişi toplumun taassup anlayışıyla ifade edilebilir.

Kuruluş haberinin yayınlandığı İzmir'in yerel gazetelerinde Ocağın kültürel ve sosyal çalışmalar yapacağı ve siyasetle uzaktan yakından ilgisi olmayacağı vurgulanıyordu. Oysa siyasetin en karmaşık olduğu bir dönemde çalışmalarına başlayan Ocak Reisi Mehmet Necip Bey'in tüm mücadelesine rağmen doğrudan olmasa da İstanbul Türk Ocağı gibi İttihat ve Terakki Fırkasının gölgesinde faaliyetlerine başlamıştır. Ocakla ilgili ilk yayınlarda Ocak-siyaset üzerine yapılmıştır. Müsavat gazetesi İzmir Türk Ocağı'nın İttihat ve Terakkiye katılması karşılığında 200 Osmanlı lirası aldığını yazmıştı. Ocak bu haberi defalarca tektip etmesine karşın, yine de kafalardaki karışıklığı gideremedi. Sonunda konuyla ilgili olarak Ocak İdare Heyeti imzalı ilan neşretmek zorunda kaldı¹³. İzmir Türk Ocağı müstakil bir binası olmadığı için başlangıçta "Köylü Matbaasında" bir dairede çalışmaya başlamış¹⁴, daha sonra 1915 yılına kadar ittihat ve Terakki Kulübü ardından Sultani Mektebinin bir odası ve Yunan İşgaline doğru da Kemeraltında Hacı Hasan Hanımın Pasajında Ocak Faaliyetleri idare edilmiştir. Konferans, temsil, sohbet ve diğer etkinlikler Ocağın kendine ait müstakil binası olmadığından farklı binalarda, tiyatro salonlarında ya da Milli Kütüphanede yapılıyordu. Ocak kuruluşunu takip eden günlerde Padişah Mehmet Reşat'a bağlılığını bildirdi¹⁵. İzmir Türk Ocağı varlığını İzmirliye duyurmaya çalışırken pek çok engelle karşılaştı. Tepki gayr-i Müslim unsurlar yerine taassup ehli Müslüman gruplardan gelmiştir¹⁶. Balkan felaketinin ardından İttihat

9. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.I, İstanbul, 1988, s. 433

10. Sarıay, *a.g.e.*, s. 127

11. "İzmir Türk Ocağı", *Ahenk*, 5 Eylül, 1912

12. *Ahenk*, 14 Teşrin-i evvel, 1912; Ömer Faruk Huyugüzel, *Necip Türkçü*, Ankara, 1988, s. 40

13. *Müsavat*, 11 Eylül 1328

14. *Ahenk*, 25 Eylül 1912

15. *Ahenk*, Teşrin-i evvel 1912

ve Terakki izlemekte olduğu politikaların başarısı için güçlü bir toplumsal desteğe ihtiyaç duymuştu. Türk Ocakları tüm kadrolarıyla İttihat Terakkiye sahip çıkarken, İttihat ve Terakki de Ocaklılara kapılarını ardına kadar açmıştır. Epeyce yetkileri ve siyasi nüfuzu bulunan Rahmi Bey'in İzmir'e Vali olarak gelişiyle Ocağa partinin desteği artmış, ittihat ve Terakkinin yerel yöneticileri ve Katib-i Mesul-ü Celal Bey'in yoğun ilgisiyle de bu destek kısa süre sonra himayeye dönüşmüştü¹⁷. İzmir Türk Ocağı toplumsal örgütlerle de yakın çalışma ortamı bulmuş, I.Dünya Savaşı öncesinde bir beyanname ile Müdafaa-ı Milliye Cemiyetine iştirak ederken,¹⁸ savaş boyunca gerek Hilal-i Ahmer gerekse Donanma Cemiyetiyle iç içe faaliyetlerini sürdürmüştür. Ocak reisi Mehmet Necip ve Talat Beylerin gayretleri sonucu İstanbul'dan davet edilen bir konferans heyeti İzmir'in kültürel yaşamını 1913 yılı ortalarında derinden etkileyecek bir dizi etkinliklerde bulunmuştur. 7-14 Temmuz tarihleri arasında İzmir Türk Ocağı'nın refakatında bir hafta süreyle kentte çeşitli incelemeler yapan heyette Ağaoğlu Ahmet, Hamdullah Suphi, Mehmet Fuat, Ali Canib, Aka Gündüz, Kazım Nami yer almışlardır. Heyetin halka açık kadınlara verilen konferanslara İzmirlinin ilgisi oldukça fazla olmuştur¹⁹.

Bunların yanı sıra Mehmet Fuat'ın "Türk'ün Duası" isimli manzum tiyatrosu İttihat ve Terakki Numune Mektebinde bir piyes şeklinde temsil edilmiş, Ocakların bu kültürel gövde gösterisi kentteki Türk kesimi ve İzmir basınına oldukça meşgul etmişti²⁰.

İzmir Türk Ocağında Sosyal ve Kültürel Faaliyetler (1912-1919)

Yunan işgaline kadar olan dönemde İzmir Türk Ocağı'nın faaliyetleri incelendiğinde sosyal yardım amaçlı faaliyetler, Türkçe'nin yaygınlaştırılması kampanyaları, balolar, müsamereler, tiyatro etkinlikleri, milli iktisat politikası gereği yerli malları kullanımının özendirilmesi, konferanslar verilmesi göze çarpan etkinliklerdi.

Balkan Savaşı'nın şiddetle hissedildiği 1913 yılı başlarında Yunanlıların baskısı sonucu göç etmek zorunda kalan Türklere mensup Selanik Sultanisi İttihat ve Terakki Mekteplerinden 25'e yakın talebe Ocağın himayesine alınmış, yiyecek ihtiyaçları ve okul masraflarının karşılanması için de Ocak bünyesinde yardım sandığı oluşturulmuştur²¹. Yine aynı tarihlerde Selanik'ten kaçan hukuk talebesinin korunması, bu talebelerin isteği ile İzmir de Hukuk Mektebi açılması girişimleri Türk Ocağı'nın öncülüğünde başlamıştır²². Diğer yandan pek çok dilin konuşulduğu kozmopolit İzmir'de Türkçe'nin hakimiyetinin sağlanması için Ocak tarafından başlatılan kampanyaların ardından Türkçe kullanılmayan sinemalar uyarılmış, ıslık ve düdüklerle gürültü yapılmış, Rumca ve Fransızca levhalar değiştirilmeye çalışılmış bununla ilgili bir komite oluşturulmuştur. Bu kampanyalara Ocak Reisi Mehmet Necip Bey de konferanslarıyla iştirak etmiştir²³. Hasılatı yardıma muhtaç ailelere bırakılmak üzere Sporting Kulüp, İzmir Tiyatrosu ve Milli Kütüphane salonlarında oyunlar sahnelenmiştir²⁴ İttihat ve

16. Günver Güneş, "İzmir Türk Ocağı (1912-1919)", *Kebikeç*, Sayı:4, Yıl: 1, Ankara, 1996, s. 151

17. Ahmet Mehmetefendioğlu, *Vali Rahmi Bey ve Yaşamı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990, s. 57

18. *Ahenk*, 16 Şubat 1913; Nazım H. Polat, *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti*, Ankara, 1991, s. 88-89

19. Kazım Nami, "İzmir Seyahati", *Türk Yurdu*, II. Yıl, 4. Cilt, No: 12, İstanbul, 1329; *Ahenk*, 14 Temmuz 1913

20. F. Abdullah Tansel, "Fuad Köprülü'nün Türk Ocaklılarla İzmir Seyahati ve Temsil Edilen Manzum Tiyatrosu Türk'ün Duası", *Türk Kültürü*, Sayı: 92, Yıl. VIII, Ankara, 1970, s. 516-521

21. *Ahenk*, 16 Kanun-u sani 1913

22. *Ahenk*, 4 Nisan 1913

23. Huyugüznel, *a.g.e.*, s.55

Terakkinin Milli İktisat Politikasının bir yansıması olarak yabancı mallara boykot uygulanmış, yerli mahsullerin kullanılmasının özendirilmesi Ocak üyelerinin çalışma alanını oluşturmuştur²⁵.

Ocak kuruluşunu takip eden yıllarda İzmir Türk gençliğini kucaklamak amacıyla spor faaliyetlerine de oldukça fazla önem verdi. Daha 1913 yılında İzmir Türk Ocağı bünyesinde kurulan Türk Gücü'nde iki şube oluşturulmuştur. Bu şubelerden Terbiye-i Bedeniye Kulübü vasıtasıyla İzmir'de Türkler arasında örgütlü bir şekilde spor etkinlikleri Türk Ocağıyla gerçekleşmiştir. Kentteki Türk mekteplerini ve genç talebeleri kendine çekmek isteyen Ocak, İttihat ve Terakki Mektebi İdare Heyeti'nin de desteğiyle İzmir'deki Türk mektepleri arasında Karhane Çayırında bir futbol turnuvası düzenlenmiştir²⁶. 16 Ocak 1914 yılında kurulmuş olan Altay İdmanyurdu da İzmir Türk Ocağı'nın koruyuculuğunda hızlı bir gelişme göstermiştir. Altay kuruluşundan bir yıl sonra Karşıyaka, Midilli, Trablusgarb takımlarının katıldığı turnuvada birinci olmuş, ardından kendisinden yıllarca önce kurulmuş köklü Rum ve İngiliz takımlarına karşı müsabakalar yapmış, kazanılan her zafer İzmir'in Müslüman-Türk Mahallelerinde davul-zurnalarla coşkuyla kutlanmıştır²⁷. Altay I. Dünya Savaşında İzmir Türklüğünün gururu haline gelirken, İttihat ve Terakki yerel yöneticileri eliyle izledikleri politikaları gereği Türk Ocağı üzerinden Altay'ı desteklemişlerdir²⁸.

İzmir Türk Ocağı'nın kültürel anlamda en önemli etkinliği hiç şüphesiz sohbet ve konferanslardı. İzmir Türk Ocağı kuruluşundan işgal edilip kapatıldığı 1919 Mayıs'ına kadar verdiği konferans, sohbet ve temsillerle ulusal sorunlara eğilerek dönemin politik ve kültürel gelişimine öncülük etmiştir²⁹.

Türklük fikrinden, vatan anlayışından, köycülükten, spordan dış Türklerden, milli iktisattan, tiyatro, sinema, güzel sanatlara kadar uzanan geniş bir yelpazede derinlik kazanan İzmir Türk Ocağındaki konferanslar önceleri Perşembe daha sonraları Cuma günleri Ocak binasında uygun yer olmadığı için İzmir'in değişik salonlarında verilmiştir. Konferanslara İzmir'in yakından tanıdığı Mustafa Necati, Vasıf (Çınar) Bey, Raif Nezihi, Haydar Rüştü gibi isimlerde katılmışlardır. İzmir Türk Ocağı'nın girişimleriyle 1914 ile 1919 yılları arasında gerçekleştirilen konferanslardan birkaçı şunlardı.

Konferansı Veren	Konferansın Konusu
Cevdet Efendi	Vilayetimizde Türklük Fikrinin Uyanışına Dair ³⁰
Haydar Bey	Almanya'daki Maarif Teşkilatı ³¹
Mehmet Necib Bey	Türklük ve Milliyet ³²
Mehmet Necib Bey	Türklerde Vatanperverlik ³³
Ragıp Nurettin Bey	Köycülük ve Köy Teşkilatı ³⁴
Enver Esat Bey	Spor ve İzcilik ³⁵
Şevket Bey	Azerbaycan Türklerinin Ahlak ve Tekamülü ³⁶

İzmir dışından gelen konuklarında bu toplantılara destek verdiklerini biliyoruz. Ocak

24. *Ahenk*, 15 Teşrin-i sani 1912

25. Günver Güneş, *İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri (1923-1931)* D.E.Ü., A.İ.İ.T.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990, s.76.

26. *Ahenk*, 7 Teşrin-i sani 1912; *Ahenk*, 27 Mart 1913.

27. *Ahenk*, 26 Eylül 1330; Yaşar Aksoy, "Gavur İzmir de Gol Sesleri İzmir Takımları", *Futbol ve Kültürü*, İstanbul, 1993, s.338-339.

düzenlediği konferanslarla toplumsal yaşantıyı ilgilendiren sorunlarla, halk sağlığı ile ilgili sohbetlerle kültürel uyanışı yönlendirmeyi amaçlamıştır³⁷.

İstanbul Türk Ocağı sosyal-kültürel etkinliklerini Türk Yurdu Dergisi aracılığıyla kamuoyuna duyururken, İzmir Türk Ocağı ekonomik ve teknik imkansızlıklardan dolayı böyle bir olanağa sahip olamamıştır. İzmir Türk Ocağı faaliyetlerini İzmir basını aracılığıyla halka ulaştırabilmiştir. İzmir Türk Ocağının (1912-1919) yılları arasında çıkan bilebildiğimiz tek yayını I. Dünya Savaşı içinde İzmir'in savunması amacıyla Vali Rahmi ve kumandanların yardımıyla çıkarılacağına karar verilen geniş bir kitaptır³⁸. Kuruluşundan mütareke dönemine kadar İzmir Türk Ocağı'nın belki de en çok dikkati çeken özelliği İstanbul Türk Ocağı ile milliyetçilik düşüncesinin ideolojik boyutlarıyla ilgili yaşadığı polemikti. I. Dünya Savaşının başlangıcında Türk Ocakları içindeki aydınların bile tam bir fikir birliğine varamadıkları Turancılığa en büyük tepki İzmir Türk Ocağından gelmiştir. Ocak Reisi Mehmet Necib Bey Türklük, Milliyet ve Vatanperverlik konularında verdiği konferanslarda İzmirli Türkçü gençleri Turan ütopyasına kapılmamaları konusunda uyarır. Turancılığı bize yabancı zararlı ve hayali bir ideal olarak reddeder. Ona göre Türklük "...Anadolu ve Rumeli Türklerine dayanan ilmi bir ideal olmalıdır.." Bu anlamda ilk defa İzmir Türk Ocağında Mehmet Necib Bey tarafından Türkçülük fikrinin bir program, bir sistem haline getirilişine tanık olmaktadır³⁹.

Mehmet Necib Bey'in konuşmalarında ve konferanslarında Ziya Gökalp'i "...İdealist Türkçülüğün reisi, hakiki bir mütefekkir olmaktan ziyade bir hayalperest, ütöpik zihniyete sahip biri olarak değerlendirmesi..."⁴⁰. İstanbul'da tepkilere neden olmuş, Gökalp'e gönülden bağlı gençler tarafından İzmir Türk Ocağı ve Ocak Reisi çeşitli gösterilerle protesto edilmiştir⁴¹. Bu gergin siyasi atmosfer, ittihatçıların yönetimindeki sıkı denetimleri İzmir Türk Ocağı üzerinde kısa sürede baskıya dönüşmüş, Necip Türkçü Bey'in Ocaktan ayrılmasına yol açmıştır.

Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı (1918-1919)

Mondros Mütarekesi ve İzmir'in işgaline kadar geçen olaylarla ilgili en ayrıntılı hatıralarını bildiğimiz Haydar Rüştü (Öktem) anılarına başlarken işgalden önce "... İzmir Türk Ocağının kudretli ve azimkar, vatanperverane mesaisinden..." söz eder⁴².

28. Altay Kulübünün binası İttihat ve Terakki tarafından temin edilmişti. Parti-Ocak-Kulüp arasındaki organik bağı net bir biçimde ortaya koymaktadır

29. Sabri Sürgevil, *a.g.tez*, s.20.

30. *Ahenk*, 8 Şubat 1330.

31. *Anadolu*, 29 Teşrin-i evvel 1914

32. *Anadolu*, 9 Ocak 1915.

33. *Anadolu*, 15 Ocak 1915

34. *Müşavat*, 26 Mart 1335.

35. *Müşavat*, 26 Mart 1335.

36. *Köylü*, 27 Mart 1335.

37. Sürgevil, *a.g. tez*, s. 145-148.

38. Turan, 12 Mayıs 1915. Tüm araştırmalarımıza rağmen bu kitaba ulaşamadık

39. Huyugüzel, *a.g.e.*, s.75.

40. *Anadolu*, 16 Ocak 1915

41. İbrahim Olgun, *Necip Türkçü*, Ankara, 1971, s.40-41.

42. Zeki Arkan, *Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları*, Ankara, 1991, s.59.

I. Dünya Savaşının kaybedilip Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının ardından Anadolu toprakları İtilaf Devletlerince işgal edilirken, Paris Barış Konferansında İzmir'in Yunanlılara verilmesi ve bunun yarattığı siyasal ve sosyal sorunlar Batı Anadolu'yu özellikle İzmir'i her yönden karışık bir kent haline getirir. Şehirde yaşayan Rumlar Yunan işgalinin zeminini hazırlayacak çalışmalarda bulunurlarken, Türklerde İzmir'i işgale karşı koruyacak örgütlenmenin içine giriyorlardı. Bu anlamda İzmir'de Yunan işgaline karşı örgütlenmenin anahtarı İzmir Türk Ocağı olmuştur.

I. Dünya Savaşının sonlarına doğru ilgisizlikten bir süre çalışmalarına ara veren İzmir Türk Ocağı Mondros Mütarekesini takip eden günlerde kentte durumun Türkler aleyhine gelişmesi karşısında Şubat 1919 dan itibaren 190 kişiyi bulan üye sayısıyla Kemeraltında Hacı Hasan Hanının Pasajında bir salonda faaliyete başlamıştır⁴³. İdare Heyetinde Başkanlığı Doktor Ethem, müdür murahhas-ı mesul Vasıf (Çınar) Bey, Veznedar Ahmet Naili, üye olarak da Mustafa Necati ve Enver Beyler bulunuyordu. Mütareke döneminde Ocak İdare Heyetinde zaman zaman Haydar Rüştü ve Ragıp Nurettin Beyler de yer aldılar. Bu tarihlerde Ocağın siyasete bulaşmasına tepki gösteren Mehmet Necip Bey ve bir grup Ocaklı genç Türk Ocağından uzaklaşmıştır. İzmir Türk Ocağının yeniden faaliyete başlaması olumlu ya da olumsuz bir takım değerlendirmeleri de beraberinde getirdi. Mütareke döneminin en ilginç isimlerinden biri olan Hasan Tahsin, Hukuk-u Beşer gazetesinde "İzmir Türk Ocağı" başlıklı makalesinde "...Ocağın kapısından girmekle şoven, mutaassıp, tereddi taraftarı olmak icap edecekse o ocağın batmasını yaşamasına bin kere tercih ederim..." diyerek⁴⁴. Ocağın açılmasından duyduğu memnuniyeti belirtmekle birlikte, Ocağın yapısı ve şekli konusundaki şüpheleri onun kapanmasını isteyecek derecede öfkeye sürüklemiştir. Ocağın yeniden faaliyete geçmesi işgal karşıtlarını memnun ederken, İzmir Valisi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarları, hükümet yanlısı ve işbirlikçi basın, Rum Metropolitliğinin, hatta müftülüğün tepkisini çekmiştir⁴⁵. Bununla beraber İzmir'in Yunanlılara karşı saldırılarına, Kozmos gazetesi ve Rum Metropoliti Hrisostomos'un da katılımıyla dozu arttırdıklarında karşılarında İzmir Türk Ocağını buldular. Ocak verileceği haberi yayıldıkça umutsuzluğa kapılan İzmir'in Müslüman-Türk halkı soluğu Türk Ocağında alıyor. Ocakta faaliyetlerini yoğunlaştırıyor.

İzmir Türk Ocağına verdiği açık destek nedeniyle Haydar Rüştü Bey'in Anadolu ve Duygu gazeteleri ocak gençlerinin toplandığı ve ocağın fikirlerinin seslendirildiği merkez oldular. Bu arada çeşitli dernek üyeleri, terhis olmuş subaylar İzmir Türk Ocağı tarafından bir araya getirilerek bir direniş cephesi oluşturulmak istenmişti⁴⁶. İzmir Türk Ocağı mütarekeyle birlikte İhtiyat Zabıtları ismiyle oluşan yeni bir cemiyetle beraber çalışacağını da kamuoyuna açıklamıştı⁴⁷. Bu durum hükümet çevrelerinde kuşkuyla izleniyor, özellikle Mart ayında görevine başlayan yeni Vali İzzet Paşa Ocağın faaliyetlerini hüküm ete jurnallıyor, sözle sataşmaktan geri kalmıyordu⁴⁸.

43. Köylü, 25 Mart 1335

44. Hukuk-u Beşer, 9 Mart 1335.

45. Engin Berber, *Sancılı Yıllar İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, 1997, s.131; Suat Samim, "İzmir'in İşgalinin Esrarı", *Memleket Gazetesi*, 16 Teşrin-i evvel 1927

46. Celal Bayar, *Bende Yazdım*. C.V. İstanbul, 1968, s.1610.

47. Zeki Arıkan, "İzmir Kasaba-Aydın Demiryolu İşçilerinin Bir Muhtırası", *Tarih ve Toplum*, sayı :49, Yıl: 1988, s.52-56; İhtiyat Zabitanın bir kısmının para ve iş için Türk Ocağını kullandığı konusunda bkz. *Köylü* 16 Kanun-ı sani 1334

48. Bayar, *a.g.e.*, C.V. s. 1552.

Rumlar ise önce hakaretlerle başladıkları Türklere karşı saldırılarına, Kozmos gazetesi ve Rum Metropolit Hristomos'un katılımıyla dozu arttırdıklarında karşılarında İzmir Türk Ocağı'nı buldular. Ocak yayınladığı beyanname, duvar ilanları ve protesto telgraflarıyla bu saldırılara karşı çıkmıştır⁴⁹. Nihayet 1919 yılı başlarında şiddete dönüşen Rum saldırıları sonucu Çayırılıbahçede bir Türk polis memuru öldürülmüştür. Türk halkını büyük kaygı ve üzüntüye boğan bu olayı ocak şehit polis memurunun ailesine maddi ve manevi destek çıkarak hafifletmiş, şehit polis memurunun cenaze törenini işgali protesto mitingine çevirmişti⁵⁰. Mütareke sırasında birleştirici bir unsur olarak ortaya çıkan ocak o tarihlerde büyük bir kavganın içinde olan İttihatçı ve İtilafçı gazetelerin temsilcilerini idare heyetinden Vasıf (Çınar) Bey'in girişimiyle bir araya getirip dayanışma içerisinde olmalarını teklif etmişti⁵¹.

İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti Redd-i İlhak Heyeti ve İzmir Türk Ocağı :

1. Dünya Savaşının sonuna doğru faaliyetleri yavaşlamış olan ocak 8-10 gencin vakit öldürmek amacıyla toplandığı gençliğe ait tartışmaları yaptıkları yer olmaktan öteye geçememişti. Ragıp Nurettin gibi yetenekli gençlerin Ocağı katılmasıyla İzmir Türk ocağı geceli gündüzlü mesaisine başlamıştı. Bunda şüphesiz yukarıda da belirtildiği gibi Yunan işgali tehlikesinin de etkisi büyüktü. Rumların Frenk Mahallesinde yaptıkları taşkınlıklara karşı "Biz de varız ve yaşıyoruz" parolası Ocaklı gençlerin ve Türklerin dillerinden düşmeyen haykırışlarıydı⁵².

Haydar Rüştü Bey işgal öncesi İzmir'deki olayları anlatırken "...Ocaklılardan mürekkep heyetler neşriyat yapıyor, ecanip ile temasta bulunuyor, muhtıralar tertip ederek ecnebi mümessillerine veriyor, ahval ve vukuat-ı siyasiyeyi takib ederek malumat istihsal ediyor, Rumların hareketini tetkik ve bunlardan neticeler istihraç ediyordu..." diyerek İzmir'in işgal tehlikesine karşı Türk Ocağının ne kadar aktif bir çalışma temposunda olduğuna işaret etmiştir⁵³. Bu faaliyetler kısa süre sonra sonuçlarını verdi. İzmir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti ile İzmir Tiyatro Binasını kiralayan ocak burada kapalı bir miting yapılması kararını almıştı⁵⁴. Ancak bu kararı Vali İzzet Bey'e kabul ettirmek çok kolay olmadı. 13 Mart 1919 tarihinde İzmir Tiyatrosunda yapılan büyük toplantıda ocak üyesi Vasıf (Çınar) Bey'in konuşması oldukça heyecan yarattı⁵⁵. Yine bu toplantıda şehre yakın olması nedeniyle İzmir Türk Ocağı faaliyet merkezi olarak kabul edilmiştir⁵⁶.

İzmir Türk Ocağının işgal karşıtı çalışmaları, İzmir'in Türk kalması yönündeki propagandası etkisini göstermiş ortak mitinge binlerce İzmirli katılmıştır⁵⁷. Türk Ocağında sık yapılan toplantıların birinde ise Mustafa Necati'nin ilk kez silahlı direnişten söz ettiğini, bu önerinin Türk Ocağı üyelerini bile tedirgin ettiği, bunun

49. Beyanname için bkz. *Hukuk-u Beşer* 3 Mayıs 1335.

50. *Müsavat*, 25 Şubat 1335; *Müsavat*, 26 Şubat 1335.

51. Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basım (3 Ekim 1918-8 Eylül 1922)* Ankara, 1989, s.25.

52. Arıkan, *Mütareke ve İşgal Anıları...*, s.60.

53. Arıkan, *Mütareke ve İşgal Anıları...*, s.60.

54. Ahmet Talat Onay, *Milli Mücadele Yazıları* (Hazırlayan: Cemal Kurnaz-Şefika Kurnaz) İstanbul, 1995, s.50-51.

55. *Köylü*, 14 Mart 1335.

56. Berber, *a.g.e.*, s.165.

57. *Köylü*, 17 Mart 1335.

üzerine Necati'nin Ocak yönetim kurulu üyeliğinden çekildiğini biliyoruz. Hukuki ve diplomatik girişimlerin Yunan işgalini durdurmaya yetmediğini gören Türk Ocağı içerisinde bir grup ki bunların arasında Mustafa Necati de vardır. Daha sert bir siyaset izlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir⁵⁸.

İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin dağılması, Reddi İlhak Heyetinin oluşumunda da İzmir Türk Ocağının direk bir etkisi söz konusudur⁵⁹. İşgalden bir gün önce 14 Mayıs günü Redd-i İlhak beyannamesinin hazırlanmasında, aynı gün işgali protesto mitinginin düzenlenmesi kararının alınmasında Türk Ocaklılar ön planda yer almışlardır⁶⁰.

İşgal ve İzmir Türk Ocağının Kapatılması:

İzmir'in işgalinden önce Ocağın son toplantısı 14 Mayıs günü Ocağa mensup olmayanların da katıldığı heyecanlı ve gözyaşlı şekilde gerçekleşti. Bu toplantıda Yunan işgalinin tahakkuk ettiği ifade edildi. Toplantıdan önce Haydar Rüştü ve Mustafa Necati'nin yerine iki üye heyet-i idareye seçildi⁶¹. İzmir Türk Ocağının organize ettiği Mekteb-i Sultani'deki son toplantının ardından Türk Ocağı üyeleri Mustafa Necati, Moralızade Halit, Ragıp Nureddin'in kaleme aldıkları Redd-i İlhak beyannamesi basılarak diğer illere dağıtıldı⁶². Fakat tüm bu çırpınmalar 15 Mayıs sabahı ilk Yunan birliklerinin İzmir'e çıkmasını engelleyemedi.

Yunan işgaliyle birlikte İzmir'de ilk takibata uğrayanlar da Türk Ocaklılar oldu⁶³. Yunan Hükümetinin Türk Ocaklıların kellesini getirecekler yüz binlerce drahmi mükafat vaat ettiği İzmir Hastanesindeki Rum doktorlar tarafından kulaktan kulağa fısıldanıyordu⁶⁴. Mustafa Necati'nin tanıklığına göre Yunanlılar daha önceden varlıkları için tehlikeli gördükleri ve faaliyetlerini adım adım izledikleri Türk Ocağını basıp pencerelerini kırmışlar, Ocağa buldukları evrakı, kitapları, defterleri toplamışlar, ardından Türk Ocağı üyelerini aramaya koyulmuşlardı⁶⁵. Yunanlılar İzmir'i işgal ettikten sonra basına sansür koymayı da ihmal etmemişlerdir. Türkler izinsiz toplanma, konferans, nutuk verme, yolculuk yapma haklarından yoksun bırakmışlardır⁶⁶. İzmir Türk Ocağı üyeleri işgal olayından sonra dağılmışlar, pek çoğu Kuva-yı Milliye hareketine katılarak Mustafa Kemal'in yanında Milli Mücadeleye destek vermişlerdir. Mustafa Necati ve Vasıf (Çınar) Beyler de Balıkesir'de "İzmir'e Doğru" isimli bir gazete çıkararak yazdıkları yazılarla halkı Milli Mücadeleye katılmaya teşvik etmişlerdir⁶⁷.

Yunan İşgalinden Kurtuluş ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir Türk Ocağının Yeniden Açılması:

1919-1922 yılları arasında faaliyetlerine zorunlu olarak ara veren İzmir Türk Ocağı, İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşunu takip eden günlerde her İzmirli gibi Türk

58. Zeki Arıkan, "Milli Mücadelenin Bir Öncüsü Mustafa Necati" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, D.E.Ü. A.İ.İ.T.E., c:1, sayı: 2, İzmir, 1992, s.61.

59. Nail Moralı, *Mütareke de İzmir Olayları*, Ankara, 1973, s.26.

60. Taçalan, *a.g.e.*, s.231; Moralı, *a.g.e.*, s.57; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara, 1974, s.180.

61. Arıkan, *Mütareke ve İşgal Anıları...*, s.64.

62. Taçalan, *a.g.e.*, s.227.

63. Arıkan, *Mütareke ve İşgal Anıları...*, s.80.

64. Sükuti Tükel, *Tatlı ve Acı Hatıralar*, İzmir, 1952, s.10-15.

65. Arıkan, *Mütareke ve İşgal Anıları...*, s.80.

66. Umar, *a.g.e.*, s.181.

67. Güneş, *a.g.tez*, s.28; Yusuf Sarııay, *a.g.e.*, s.229.

Ocaklılarda yaşadıkları kente geri dönmüşlerdi. Savaş sonrası İzmir'in manzarası korkunçtu. O güzel İzmir yanmış ve yıkılmıştı. İnsanlarda üç yıl süren korkunç bir işgalin bunalımları vardı. O güzelim imbat, özgürleşen kenti tatlı tatlı okşarken, denize doğru bakan gözlerde Ege'nin ötesinden kan ve zulüm taşımış yabancı saldırganların acı izleri daha dünmüş gibi duruyordu. Sağlık tesisleri yetersizdi. Memurlara zorlukla maaş veriliyordu. Ekonomik yaşam tümüyle boşluk içindeydi. Kıtık, pahalılık ve karaborsa yaygınlaşmış, kamu hizmetleri yavaş ilerliyordu. İzmir'in görünümü, Anadolu'nun genel görünümünden pek farklı değildi. Zengin Frenk Mahallesi yanında ayakta kalan yoksul Türk Mahalleleri ister istemez İzmir'i güçsüz ve geri bir kent yapıvermişti. Kentte Türklerin dışında yabancı unsur olarak birkaç Avrupalı ailenin dışında bir de Yahudiler kalmıştır⁶⁸. Büyük Zaferden sonra İzmir'de ilk sivil örgütlenme Türk Ocağı'nın açılmasıyla oluştu. İzmir Türk Ocağı Anadolu da bağımsız açılan diğer Türk Ocakları arasında faaliyete başlayan ilk Türk Ocağıdır⁶⁹. İzmir Türk Ocağı İzmir basınının yoğun gayretleri sonucu eski ve yeni Ocaklıların bir araya getirilmesiyle ilk toplantısını 29 Eylül 1922 Cuma günü saat 17 de İzmir Milli Sinemada gerçekleştirdi. Toplantıya Büyük Şair Mehmet Emin (Yurdakul), Antalya Mebusu Hamdullah Suphi, Saruhan Mebusu Mustafa Necati, İzmir Mebusu Vasıf (Çınar) gibi önemli isimlerde katılmışlardır. Toplantı İdare Heyeti raporunun okunması, öneriler, Baha Bey, Hamdullah Suphi Bey ve Mustafa Necati Beylerin konuşmalarıyla sona ermiştir⁷⁰.

1922 sonlarında İzmir Türk Ocağı'nın ilk başkanlığını yapan eski valilerden Aziz Bey 1928 yılı sonuna kadar bu görevini sürdürmüştür. Merkezden ayrı bağımsız çalışmaktan söz eden bir çok polemğin yapıldığı ilk günlerde İzmir'in içinde⁷¹ bulunduğu kötü manzaraya paralel İzmir Türk Ocağı da parasal sorunlar, binasızlık sorunlarıyla karşı karşıyaydı. Türk Ocağı faaliyete geçer geçmez İzmir Basını kentin bu korkunç tablodan kurtulabilmesi için öncelikle Ocağı'nın çaba göstermesini isteyen yazılar yayınlandı⁷². 1923 yılında yapılan II. B.M.M. seçimlerinde İzmir Türk Ocağı'nın dokuz üyesi meclise milletvekili olarak katıldılar. Bu durum ocak tarafından "milli mefkurenin bir zaferi olarak değerlendirildi⁷³. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanının ardından İzmir Türk Ocağı İdare Heyeti Gazi Mustafa Kemal Paşaya tebrik telgrafı çekerken, yeni koşullara çok kolay uyum sağladığını ortaya koyuyordu. Nitekim kutlama için İzmir'den Vilayet aracılığıyla Ankara'ya gönderilen heyette İzmir Türk Ocağı temsilcisi de bulunuyordu⁷⁴.

Türk devrimi ile ilgili olarak köklü değişimlerin başladığı 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkarılıp, halifeliğin kaldırılması Batı Anadolu'da ve yeni açılan tüm Ocaklarda olduğu gibi İzmir Türk Ocağı'nda da memnurlukla karşılanırken, Ocak rejime bağlılığını açık bir şekilde ortaya koydu⁷⁵. Bu tarihlerde İzmir Mebusu Osmanzade

68. Aksoy, a.g.e., s. 193-194

69. *Hakimiyet-i Milliye* 15 Ekim 1922, İzmir Türk Ocağı'nın yeniden açılmasında ocağı'nın eski üyeleri Vasıf (Çınar) Bey ile Mustafa Necati Beylerin etkisi büyüktü. Bkz: *Türk Sesi*, 19 Temmuz 1923.

70. "İzmir Türk Ocağındaki İhtima", *Sada-yı Hak*, 2 Teşrin-i evvel 1338.

71. Kamuran Kenan "Türk Ocakları Hakkında" *Türk Sesi* 19 Temmuz 1923. İzmir Türk Ocağı'ndan ayrı Karantina, Tilkilik Ocakları İzmir Ocağı'nın şubeleri olarak faaliyet gösterirken, Bornova, Buca, Çiğli, Karşıyaka İzmir Ocağı'ndan bağımsız Ocak şubeleriydi. *İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği*; Mehmet Sadettin, *İzmir Polis Rehberi*, İzmir, 1926, s.77-80; *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, Ankara, 1928, s.593.

72. Mahmut Şevki "Ocaklar Etrafında" *Ahenk* 7 Haziran 1341. Ayrıca bkz., *Türk Sesi* 6 Temmuz 1923.

73. *Türk Sesi* 8 Temmuz 1923.

74. *Hakimiyet-i Milliye* 1 Teşrin-i sani 1923.

75. *Sada-yı Hak*, 5 Mart 1924.

Hamdi Bey Türk Ocaklarına seslenişinde Türk Ocaklarını ve Ocaklıları "...Cumhuriyet esaslarının yegane müdafii ve samimi yolcuları olduğunu..." belirtmiştir⁷⁶. Görünen o ki İzmir Türk Ocağı mensupları Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan değişimleri önce anlamaya daha sonra da benimseyerek uygulamaya çalışmışlardır⁷⁷. Bu dönemde Türk Ocakları Musul sorununun halka benimsetilmesi yolunda aracı rolü sürdürürken, bir yandan da Şeyh Sait İsyanında görüldüğü gibi "Hükümet-i Cumhuriyetin emirlerine amade" olduklarını bildirmekte,⁷⁸ kimi bölgelerde olduğu gibi İzmir'de de Türk Ocağı irticai lanetlemek için toplantı ve mitingler düzenlemektedir⁷⁹. 1924 yılında gerçekleşen İzmir Türk Ocağı Kongresinde daha çok nizamname ve Ocakların çalışma şekilleri üzerinde tartışma yaşanırken, heyeti idare tarafından okunan ocağın faaliyet raporunda daha çok İzmir'in imarında Ocağın etkinliği, müsamere, balo ve çay ziyafetleri gibi ocağa gelir getirecek sosyal etkinlikler üzerinde yoğunlaşıldığı görülecektir.

1924 yılında Ocak İdare Heyetinde şu isimler görev almıştır. Ocak Reisi Aziz Bey, Türk Sesi Gazetesi Başyazarı Esad, Çiftçi Necati, Sanat Mektebi Müdürü Ferid, Erkek Lisesi Tarih Öğretmeni Mithat, Hapishane Müdürü Nuri, Ziraat Mektebi Müdürü Abidin Beyler⁸⁰.

Belli bir binası olmayan Ocağın çoğu kez Milli Kütüphanede ve Kordonda 444 No'lu binada faaliyet gösterdiğini raporlarından öğreniyoruz. İzmir Türk Ocağından Mütareke dönemindeki gibi aktif roller üstlenmesini bekleyen basın ilk yıllardaki hareketsizlik karşısında hayal kırıklığına uğramış bu nedenle Ocağı eleştiri yağmuruna tutmuştur. Bu durum Kongre raporlarında da kendini göstermektedir. 1924-1925 ve 1926 yılları Ocak Kongrelerinde okunan senelik raporlar pek iç açıcı görülmemekte, Ocağın fiili bir çalışma temposu içinde olamadığı anlatılmaktadır. Çok sık rastlanan cümlelerden "çay ziyafetleri, balolar, samimi hasbıhaller"⁸¹ üyeler arasında ve eski ocaklılar tarafından can sıkıcı olarak nitelendirilmekteydi.

Bu faaliyet kısırlığı 1924, 1925, 1926 yılları İzmir Türk Ocağı için gazete yazarlarının ifadesiyle adeta "Fetret Dönemidir". Eleştiri o kadar sertleşmiştir ki Ocak İdare Heyetinden ya faaliyet göstermesi ya da istifa etmesi isteniyordu⁸². Sözü ettiğimiz dönemde Ocak İdare Heyeti üyeleri arasındaki kopukluk, işlerin yapılmasını ağırlaştıran en önemli nedendi. Bunun dışında ocağın doğru dürüst müstakil bir binasının, kütüphanesinin, konferans salonunun olmayışı yüzünden İzmir gençliğini bir arada tutacak teşebbüsü gösteremiyordu⁸³. İzmir kamuoyunun Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocağından istediği en önemli faaliyet kentin Türk varlığını ispatlayacak unsur olarak gördüğü Türkçe ve lisan meselesini halletmesiydi. Şüphesiz bu dönemde

76. Osmanzade Hamdi "Türk Ocaklarına" *Anadolu*, 29 Haziran 1924.

77. Günver Güneş, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı" D.E.Ü. A.İ.İ.T.E. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, Cilt: III, sayı: 8, yıl: 1998, İzmir, 1999, s. 116.

78. Üstel, a.g.e., s.166.

79. "Şuun /Türk Ocakları Şuunu", *Türk Yurdu*, c:2, No:7 Nisan 1341, s.81.

80. "Türk Ocağı Kongresi" *Sada-yı Hak* 11 Kanun-i Sani 1340; "Türk Ocağı Kongresi" *Türk Sesi* 13 Kanun-i Sani 1340.

81. Eleştiriler için Bkz. *Anadolu* 20 Kanun-ı Sani 1340; *Yeni Gün* 9 Teşrin-i Sani 1341; *Ahenk* 26 Nisan 1340; *Yanık Yurt* 13 Ağustos 1341; *Türk İli*, 2 Kanun-ı Sani 1341.

82. Zeynel Besim, "İzmir Türk Ocağı", *Yanık Yurt* 13 Ağustos 1341

83. Ocak Başkanı Aziz (Akyürek) Bey'in aynı zamanda İzmir Belediye Başkanlığı görevini de yürütmesi nedeniyle Ocak işlerini aksatmış olması da epey eleştiri konusu olmuştur. Bkz. *Yanık Yurt*, 14 Ağustos 1341.

İzmir için ayrı bir öneme sahip olan Türkçe ve lisan meselesi konusunda aktif ilk girişimlerde İzmir Türk Ocağı vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bir ticaret kenti olması nedeniyle her türlü dilin konuşulduğu ve dükkanlarında, pazarlar nda her lisanla levhanın görüldüğü İzmir, Türkler için adeta yüreklerinde acıyla itiraf ettikleri "Gavur İzmir" idi. Yıllarca gayr-ı Türk unsurlar tarafından kendi şehirlerinde ezilmiş olan Türkler cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'deki lisan ve dil meselesine Türk Ocağıyla birlikte sahip çıkmışlar ve ilk etapta İzmir'deki yabancı isimli levhaların "Türkçeleştirilmesi" konusunda çalışmalara başlamışlardır⁸⁴.

Bunun yanı sıra 16 Ağustos 1925 günü çeşitli müessese ve cemiyet üyeleri ile bir araya gelen İzmir Türk Ocağı mensupları Türkçe'nin bütün halk tarafından kabul edilerek yaygınlaştırılması fikrini benimsemişler ve bu konuda beş kişiden oluşan bir heyet teşkili kararlaştırmışlardır⁸⁵. Daha çok Yahudilerin İspanyolca ve Fransızca konuşmalarına karşı yoğunlaşan kampanyanın lokomotif unsuru İzmir Türk Ocağı olmuştur. Ocak 1925 yılından itibaren Türkçe kullanılması hakkında beyannameler hazırlatıp kentin çeşitli bölgelerine asmıştır⁸⁶. "Bir milletin ferdinden olabilmek için o milletin lisanını bilmek ve konuşmak şarttır" parolasıyla açılan halk dershanelerinin oluşturulmasıyla Eşrefpaşa, Tınaztepe ve Keçecilerdeki Şehit Fethi Bey Mekteplerinde kurslar açılmıştır⁸⁷.

Aşar vergisinin kaldırılması İzmir Türk Ocağında "köylü bayramı" olarak kutlanırken, İzmir Türk Ocağı'nın bünyesinde oluşturulan "Köycülük Kolu" aracılığıyla köycülük faaliyetlerine yeni rejimi ve inkılapları açıklamak ve köylüye benimsetmek gibi bir misyon da yüklenmişlerdir⁸⁸. Bu amaçla oluşturulan "İrşat Heyetlerinde" öğretmen, doktor ve hukukçulardan oluşan heyetler köyleri dolaşarak cumhuriyet ve milliyet fikirleri ile köylüye yeni kanun ve mevzuatlar anlatılıyordu. Bu amaçla Pınarbaşı, Işıklar, Balçova, Narlıdere Köyleri ocak tarafından örnek köyler seçilmiş⁸⁹ doktor gönderilerek hastalara bakılıp ilaç dağıtılmış, fakir çocuklara elbise ve okul kitapları temin edilmiştir⁹⁰.

Özellikle Mustafa Kemal Paşanın 1925 yılında İzmir Türk Ocağını ziyaretinden sonra ocak adeta kabuk değiştirdi⁹¹. Cumhuriyet rejimi çağdaşlaşmak konusunda hızla devrim kanunlarını çıkarıp sosyal ve siyasal yaşama uygun hale getirmeye çaba gösterirken, onun en önemli destekçisi olan İzmir Türk Ocağında üç yüze yakın üyesinin desteğiyle dersler veriliyor, resim sergileri, müzik, yabancı dil, bıçkı dikiş kursları düzenleniyordu, müsamereler yapılıyor, Türk edebiyatının önemli isimleri için anma günleri gerçekleştiriliyordu. Musiki şubesi oluşturulup, köycülük çalışmaları arttırılıyordu. "Yardımcı Hemşireler Derneği" ile temas kurularak İzmir kadınlarına her alanda tam destek veriliyordu⁹².

84. *Ahenk* 3 Ağustos 1924, Levhalar meselesindeki çalışmaları konusunda sağlanan başarı sonrası İstanbul Türk Ocağının da böyle bir faaliyete geçmesi için bkz; *Türk Yurdu*, Sayı: 6-200, c:1-21 Ankara, 1928.

85. *Yanık Yurt*, 17 Ağustos 1341.

86. *Yanık Yurt*, 16 Ağustos 1925.

87. *Ahenk*, 14 Ağustos 1341; *Yanık Yurt*, 31 Ağustos 1341; Ocakta derslerin başlamasıyla ilgili, *Yanık Yurt*, 1 Eylül 1341.

88. Mahmut Şevki "Türk Ocağı", *Ahenk*, 28 Kanun-ı evvel 1341.

89. Sarıay, *a.g.e.*, s.305.

90. *Anadolu* 27 Kanun-ı evvel 1341.; *Hizmet* 27 Kanun-ı evvel 1341; 1926 yılında ise İzmir Türk Ocağı İrşat Heyetleriyle 4 köye ulaşıyordu. Bkz. Karaer, *a.g.e.*, s. 167.

91. İzmir Türk Ocağına ilk ziyaretini eşi Latife Hanımla 6 Şubat 1924 tarihinde gerçekleştirmiştir. *Türk Sesi*, 7 Şubat 1924; ikinci ziyaret 13Ekim 1925 günü olmuştur. Bkz. *Türk İti*, 14 Teşrin-i evvel 1925.

92. Güneş, *a.g.tez*, s.141.

1927 Yılı CHF ile Bütünleşme ve Bahribaba'daki Yeni Türk Ocağı Binasının Açılması:

1927 yılı Türk Ocakları açısından 1931 de C.H.F'ye katılmasına kadar giden süreçte önemli bir dönüm noktası olmuştur⁹³. Bu tarihte Ocaklar Kurultaylarındaki yasa değişikliği ile "...CHF ile ocakların devlet siyasetinde beraber olduğunu" açıklamıştır⁹⁴. İzmir Türk Ocağı yeni duruma adapte olmakta zorlanmadı. Çünkü zaten üyelerinin hemen tamamı ülkenin tek partisi olan C.H.F'ye kayıtlıydılar. Bu niteliğiyle de cumhuriyet rejiminin hizmetinde yönetimi destekleyen ve ilkelerini savunan bir seçkinler topluluğu görünümü arz ediyordu.

1927 Kurultayında alınan CHF ile birlikte çalışma kararı gibi İzmir Türk Ocaklılarını ilgilendiren önemli bir gelişme de Ocak binasının tamamlanmasıdır. 28 Kanun-ı sani 1926 Perşembe günü Bahribaba'da temeli atılan iki katlı ocak binası⁹⁵ 30 Teşrin-i evvel 1927 günü Vali Kazım Paşanın da katıldığı bir törenle faaliyete geçmiştir⁹⁶. Projesini Mimar Necmettin (Emre) Bey'in hazırladığı ve dönemin fiyatlarıyla 200.000 lira gibi astronomik bir maliyette tamamlanan bina I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapıları içerisinde dikkati çeken özelliklere sahiptir. Şehirdeki kurumların ve Türk Ocağı üyelerinin maddi katkılarıyla yapılan Türk Ocağı Binası konferans, konser, müsamere, toplantı salonlarıyla İzmir'in sosyal-kültürel etkinliklerinin merkezi haline gelmiştir⁹⁷. Yeni binasının faaliyete geçmesinin coşkusuyla İzmir Türk Ocaklıları 1927 Ocak Kurultayı sonrası Türk dili, yeni alfabe ve yerli malı kullanımı konularında yoğunlaşacak ocak faaliyetlerini hayata geçirmeye çalıştılar⁹⁸.

İzmir Türk Ocağı Ocak kurultayının çizdiği çalışma prensipleri çerçevesinde faaliyetlerini İzmirli yerli malı kullanmaya davet ederek yoğunlaştırdı. "Yerli mallarını korumak bir ocaklının senelerden beri dileği ve emelleri arasındadır." Yabandan gelen şekerde olsa acıdır" sloganlarıyla yerli malı kullanmayı teşvik eden Ocak⁹⁹ levhalarla sokakları ve caddeleri, ilanlarla da faaliyetlerini gazete sayfalarına taşıyarak halkı bilinçlendirmeye çalıştı. Bu konuda Ocak üyesi çiftçi Necati İzmir sokaklarını teker teker dolaşarak propaganda yaptı. Yerli Mallan Koruma Cemiyeti de bu faaliyetlerin bir parçası olarak Türk Ocağının girişimi, İzmirli aydınların ve kentteki cemiyetlerin desteği ile kuruldu¹⁰⁰. Bu arada sadece yerli malların kullanıldığı hanımların el işi sergileri ocak salonlarını süsledi¹⁰¹. Ekonomik yaşamın Türkler lehine oluşması için çalışılırken, Vali Kazım (Dirik) Paşanın katılımıyla Yerli Malı Kooperatifi düşüncesi yine İzmir Türk Ocağında ortaya atıldı¹⁰². Bir dönem Rum, Ermeni, Yahudi,

93. Üstel, a.g.e., s.226; Sarııay, a.g.e., s.267.

94. *Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı*, İstanbul, 1927, s.9; *Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultayı Zabıtları*, Ankara, 1928, s.1 17-118.

95. *Anadolu*, 29 Kanun-ı sani 1926.

96. *Anadolu*, 30 Teşrin-i evvel 1927.

97. Bina ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İnci Kuyulu, "İzmir de Cumhuriyet Dönemi Mimarisi", *Sanat Tarihi Dergisi*, sayı: X, İzmir, 2000, s.94.

98. Hasan Ferit Cansever, "1927 Türk Ocağı Kurultayına Sunulan Rapor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, İstanbul, 1985, s.23.

99. Güneş, a.g.tez, s.80.

100. Cemiyetin üyeleri içinde Benal Nevzad, Çevriye İsmail, Hasene Nalan gibi kadın üyeler aktif bir şekilde çalışıyorlardı. *Ahenk*, 2 Teşrin-i evvel 1929.

101. Bu sergiler İzmir Türk Ocağının kadın üyeleri Nigar Hilmi, Hikmet Ethem'in girişimleriyle yapılıyordu. *Ahenk*, 26 Haziran 1928.

102. *Anadolu*, 20 Nisan 1929.

Frenk tüccarların egemenliğinde olan İzmir'in ticari yaşamı Türk Ocağı'nın Ticaret Odasında Türk işadamları ve tüccarların varlığını güçlendirici toplantılar organize etmesiyle yavaş yavaş değişmeye başladı¹⁰³.

1928 yılında İzmir Türk Ocağı'nın en önemli faaliyet alanını uluslararası rakamların kabulü ve yeni harflerin halka tanıtılması oluşturdu. İzmir Türk Ocağı merkez heyetinin 8 Temmuz 1928 tarihli tamiminde olduğu gibi Fikirler Dergisi ve İzmir basını aracılığıyla, Ocakta dersler ve kurslar açılması yoluyla uluslar arası rakamları halka tanıtmıştır. Benzer bir etkinlik yeni harflerin kabulü ve halka aktarılmasında da görülür. Yeni harflerin öğretilmesi ve Türkçe'nin doğru kullanılması konusunda titiz çalışmalar gösteren İzmir Türk Ocağı harf inkılabı ile birlikte kentin mahalli idarecileri, valilik, okullar ile işbirliğine giderek İzmir'de çeşitli semtlerde açtığı dersliklerde yeni harfler hakkında halka bilgi verilmiştir¹⁰⁴.

Yeni harflerin kabulü bazı aydınlar arasında fikir ayrılıklarına yol açarken, İzmir Türk Ocağı'nın önemli isimlerinden ve ilk başkanlarında Mehmet Necip Bey de yeni harflerin karşıtı bir tutum izlemiştir. Onun bu tutumu bir süre sonra her şeyini verdiği Türk Ocağı'ndan ayrılmasına kadar varacak bir süreci başlatacaktır¹⁰⁵. Bu bireysel çıkışlara karşın Ocakların harf inkılabına bakışı ve inkılabı halka yaymak için yaptıkları çalışmalar Türk Yurdu Mecmuasında övgüyle söz edilmiştir. İzmir Türk Ocağı da yeni harflerin öğretilmesi, okuma-yazma seferberliği ile ilgili olarak gerek Maarif Vekaleti, gerekse Millet Mektepleriyle iç içe 1929 ve 1930 yıllarında da çalışmalarına devam etmiştir¹⁰⁶.

1923 yılında sadece üç sayı çıkarılabilen "Türk Gençleri Mecmuası" ile fikirlerini halka taşıyabilen İzmir Türk Ocağı¹⁰⁷ yayın alanında 1927 yılından sonra daha nitelikli bir dergiye kavuşmuştur. İzmir Türk Ocağı "Fikirler" isimli dergiyi çıkarak ilim sahasında ağırlığını epey hissettirir¹⁰⁸. Tercüme de olsa iki kitap yayınlar¹⁰⁹. 1927-1931 yılları arasında ocak raporları gözden geçirildiğinde dikkati çeken önemli etkinlikler, balo, çay ziyafeti, müsamere, sergi-kurs-dersler, müzik konser faaliyetleri, konferanslar, spor ve köycülük çalışmalarından oluştuğunu söyleyebiliriz.

Türk Ocakları Avrupa tarzında baloların tertiplendiği yegane kültür şubeleriydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de en renkli balolarda İzmir Türk Ocağı tarafından gerçekleştirildi. Ocağın Bahribaba'daki binası 1927 yılında tamamlanmadan önce Salih Bey Kulübü, Sadık Bey Bahçesi, Gülcemal ve Karadeniz Vapurlarında yapılan balolar

103. *Ahenk*, 2 Teşrin-i evvel 1929.

104. Bu arada ocak İstanbul'da oluşturulan "Türkçe'yi Koruma ve Yapma Encümeni" ile birlikte çalışacağını belirttiği bir telgrafla belirtmiştir. *Ahenk*, 21 Kanun-ı sani 1928.

105. Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 147-148.

106. "Yeni Harflerimiz ve Ocaklar", *Türk Yurdu*, Sayı 202, Ağustos 1928, s.45.

107. Tilkilik Türk Gençlerinin yayınladığı bu mecmuanın üç sayısı Ankara Milli Kütüphanede bulunmaktadır.

108. 1927 yılında Türk Ocağı tarafından çıkarılan dergi, 1936 yılından itibaren Halkevi tarafından yayınlanmıştır. Füsün Örsel, *Fikirler Dergisi Bibliyografyası*, E.Ü. Sos. Bil. Fak. Türkoloji Böl. Mezuniyet Tezi, No:124, İzmir 1981, s.2-9.

109. (Kalmuk Türkleri) (Mektep ve Sinema) isimlerini taşıyan kitaplar ilki Rus Akademisi üyelerinden Pallas tarafından yazılmış Mustafa Rahmi (Balaban) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, ikincisi de Brüksel Muallim Mektebi Müdürü (A.Sloni)'nin yazmış olduğu, Ahmet Hikmet Bey'in tercüme ettiği eserlerdir. Kitaplar 1927 yılında 30 kuruştan satışa çıkarılmıştır.

110. Güneş, *a.g.tez*, s.57.

111. *Anadolu*, 2 Ağustos 1929; *Hizmet*, 25 Teşrin-i evvel 1929; *Hizmet*, 31 Kanun-ı evvel 1929.

1927 yılından itibaren Bahribaba'daki Ocak binasında verilmeye başlanmıştır¹¹⁰. Burada Cumhuriyet Balosu, Ağustos ayında yaz baloları ve yılbaşı baloları hammlı erkekli İzmir seçkinlerinin bulunduğu önemli yerlerdi¹¹¹. Ocakta verilen çay ziyafetleri de önemli yer tutmuştu. İzmir Türk Ocağında çay ziyafeti verilen kişiler arasında Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Kazım Paşa, Mustafa Necati, Vasıf, Bey, Esad Bey, Haydar Rüştü Bey, Abbas Hilmi Paşa, Ali Naci Karacan, Hamdullah Suphi, Bulgaristan Botef Futbol takımı bulunuyordu.

1925 yılında verilmeye başlanan müsamereler ise sanat açısından pek doyurucu olmasa da birlik ve kaynaşma sağlanıyor tek parti iktidarının ideallerinden biri Türk Ocakları salonlarında gerçekleşiyordu. Süleymaniye Gençlerbirliği, Ergenekon Terbiye-i Bedeniye Yurdu, Yahılar Gençlerbirliği, ile İzmir'deki okulların sunduğu müsamerelerde medeniyet ve inkılap ilkeleri konusunda konuşmalar yapılıyor, şiirler okunuyor, oynanan temsillerle halk eğitiliyordu¹¹².

Halk eğitimi düşüncesini kurslar yoluyla yaymaya çalışan İzmir Türk Ocağı'nın bir taraftan hiç okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma dersleri vererek cehaletle savaştığını, diğer yandan ticaret, musiki, daktilo, bıçkı, dikiş, sağlık, ziraat, yabancı dil dersleri ile halkın sosyo-kültürel ve beceri sahasında gelişimine yardımcı olduğunu görmekteyiz¹¹³. Bu arada ilk resim sergisini 1923 yılında İlhami Beyin tablolarından oluşan bir koleksiyonla açan İzmir Türk Ocağında¹¹⁴ Nüzhet, Kadri ve Turgut Beylerin yanı sıra¹¹⁵ Ressam Celal Bey'in 1930 yılındaki sergileri oldukça ilgi toplamıştır¹¹⁶. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de güzel sanatlar alanında gerçekleştirilen faaliyetlerin merkezi İzmir Türk Ocağı olmuştur.

Öz müziğin geliştirilmesi, batılı tarzda orkestralar, piyano ve keman konserleri ile evrensel müziğin örnekleri Cumhuriyetin ilk yıllarında ilk kez İzmir Türk Ocağında sergilendi. 1925 yılında Ocak çatısında Müzik heyeti ve Ocak Orkestrası kurulmuştur¹¹⁷. Her hafta düzenli olarak konserler verilen İzmir Türk Ocağında Klasik Türk Musikisi, Türk Halk Müziği yanında Batı müziğinin klasiklerinden Mozart, Rossini, Bach, Çaykovski'nin eserleri de dinleniyordu¹¹⁸. 1927 yılında faaliyete geçen Bahribaba'daki Ocak Binasının Gazinosunda Hafız Burhan ve Nezihe Hanım'ın konserlerinden İzmir basını övgüyle söz etti¹¹⁹. Muhlis Sabahattin Bey'in Süreyya Paşa Opereti de İzmir Türk Ocağında sergilenen ilk Opera oyunudur¹²⁰. Cumhuriyetin ilk yıllarında bina yetersizliğine rağmen İzmir Türk Ocağının en çok sesini duyurduğu alan şüphesiz Ocakta düzenli olarak verilen konferanslardı. Ekonomi, sağlık, eğitim, milli kültür, spor, ziraat, Türk dünyası, batı medeniyeti, Türk dili, demokrasi, milliyet, Türk tarihi,

112. *Türk İli*, 6 Teşrin-i sani 1925; *Anadolu*, 1 Teşrin-i evvel 1929; *Anadolu*, 17 Teşrin-i sani 1929; *Hizmet* 5 Şubat 1929.

113. Oldukça yoğun faaliyetleri içeren bu alanla ilgili bkz: *Yarık Yurt*, 31 Ağustos 1341; *Anadolu*, 1 Şubat 1926; *Ahenk*, 1 Şubat 1926; *Ahenk*, 25 Haziran 1928; *Ahenk*, 31 Teşrin-i evvel 1929; *Ahenk*, 25 Haziran 1930; *Hizmet*, 6 Teşrin-i sani 1930

114. *Türk Sesi*, 26 Haziran 1923.

115. *Ahenk*, 26 Haziran 1928

116. *Hizmet*, 31 Ağustos 1930.

117. *Türk İli*, 9 Kanun-ı evvel 1341.

118. *Hizmet*, 10 Temmuz 1930.

119. *Hizmet*, 13 Teşrin-i evvel 1929; *Hizmet*, 10 Temmuz 1930.

120. Bu konserde ünlü sanatçılardan Romanyalı Kepaceki, Şükriye Hanım, Suzan Lütfullah Hanım, Şevki Hanım, Jön Komik Refik Kemal, Muammer Ruşen Bey de bulunuyorlardı. *Hizmet*, 24 Teşrin-i evvel 1929.

laiklik, halk eğitimi ve kadınlara yönelik konferansları verenler arasında dönemin siyasal ve kültürel alanda dikkat çeken isimleri yer alıyordu.

Hamdullah Suphi, Reşat Şemsettin, Şevket Süreyya, Mithat Bey, İlk Tedrisat Müfettişi Asım. İsmet, Erkek Muallim Mektebi Müdürü Hikmet Bey, Fahrettin Kerim (Gökay) Bey, Selim Sırrı (Tarcan) Mahmut Esad (Bozkurt) Bey, Cevdet Nasuhi (Bey) İsviçre Jan Jak Roussou Enstitüsü Müdürü Prof. Bove, Tayyare Cemiyeti Üyelerinden Matmazel Maring¹²¹ aklı gelenlerden sadece birkaçıdır. 1927 yılından sonra pazartesi ve Perşembe günleri verilmeye başlanan konferanslar Maarif Vekaleti ve Halk Tedrisatı Şubesi Müdüriyetinin programlarına tamamen benziyordu.

II. Meşrutiyet döneminde İzmir Türk Ocağının desteğiyle kurulan Altay Kulübüne cumhuriyet döneminde de katkıda bulunulmuş, Ocak bu kulübün gençlerine futbol dışında izcilik, atıcılık, jimnastik, güreş, atletizm, boks, voleybol branşlarında faaliyete yönlendirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de sporun gelişmesinde büyük katkıları olan Türk Ocağı İzmir'de ki okullarla da temasa geçerek, İzmir'de spor hareketlerinin merkezi durumuna gelmiştir¹²². 1927 yılında C.H.F ile bütünleşmesine paralel olarak çalışmaları, bütçesinin artması ve 1927 yılında tamamlanan binasıyla Türk Ocakları içinde en büyük şubelerden biri olarak değerlendirilen İzmir Türk Ocağının 1928 yılında üye sayısı da ciddi bir biçimde artarak kadın ve erkek 600 kişiye ulaşmıştır¹²³. Faaliyetleriyle bütçesiyle büyüyen ocak yeni binasının getirdiği borçlanmayla hesaplarında açık vermeye başladı. Faaliyet raporlarına da yansıyan uzun tartışmaların yapıldığı, kavgaların yaşandığı mali krizin ortaya çıkardığı sonuç 1929 yılında 40 bin lira olan açığın 1930 yılında azalması bir tarafa 60 bin liraya çıkmasıydı. Bu açığın kapatılması için çeşitli tedbirler alındı. Bu amaçla Ocak bahçesi kiracıya verildi. Ancak bu girişim pek çok sorunu da beraberinde getirdi. Kiraya verilmiş olan ocak bahçesinde rakı içilmesi nedeniyle Merkez Türk Ocağı ve onun başkanı Hamdullah Suphi Bey'le polemige girilip gereksiz tartışmalara zemin hazırlandı. Yeni Asır gazetesi ile mahkemelik olundu. İlk kez İzmir Türk Ocağı İdare Heyeti istifa etti. Yenilenen Ocak İdare Heyeti seçimlerinde Türk Ocağı siyasi arenaya döndü¹²⁴.

Tüm bunlar olup biterken, 1930 yılı Ağustos ayından itibaren Ocak yeni bir sorunla çalkalandı. Sorun yeni kurulan muhalefet partisiydi. Yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası başta İstanbul olmak üzere İzmir'de de geniş bir halk desteğine sahip olmuştu. S.C.F'liler Türk Ocağı'ndan yararlanmak istediler. Ocak bünyesi bu yeni durumu kaldırabilecek demokratik yapıya sahip olmadığından ortam gerginleşti¹²⁵. Türk Ocağı üyesi olan C.H.F'liler, yine Türk Ocağı üyesi olan S.C.F'liler tarafından faşistlikle suçlandı¹²⁶. Ocaklarda denetimi kaybetmek istemeyen C.H.F'lilerin baskısı sonucu

121. Türk Ocaklarının arşivi günümüze ulaşmadığı için bu konferansların ancak basına yansıyanlardan bir kısmının metinlerine sahibiz. *Türk İli*, 23 Kanun-ı evvel 1925; *Hizmet*, 17 Kanun-ı evvel 1929; *Hizmet*, 16 Eylül 1927; *Hizmet*, 15 Kanun-ı evvel 1927; *Hizmet*, 26 Kanun-ı evvel 1929; *Anadolu*, 21 Mayıs 1930; İzmir de Kadın Ocaklıların daha 1927 yılında Konferans salonlarında boy göstermeye başladığını biliyoruz. Bkz. Benal Nevzat, "Türk Kadınlığına Dair", *Hizmet*, 31 Mart 1927.

122. Günver Güneş, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, c:III, sayı: 8, 1998, İzmir, 1999, s.120-121.

123. "İzmir Ocağımızın Geçen Seneki Kıymetli Mesaisi Nelerdir", *Türk Yurdu*, sayı 6-200, c.1-21 Ankara, 1928, s.44.

124. Günver Güneş, "İzmir Türk Ocağı ve Hamdullah Suphi", *Tarih ve Toplum*, sayı 129, Eylül 1994, s.169-174.

125. Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesinde Türk Ocakları ve Siyaset", *Toplumsal Tarih Dergisi* Sayı: 65, Mayıs 1999, s.16.

126. *Hizmet*, 30 Teşrin-i sani 1930.

S.C.F'li Türk Ocağı üyeleri ocağı terk ettiler ya da çeşitli bahanelerle ocaktan uzaklaştırıldılar¹²⁷. Bu süreçte ocak halkı ve gençliği birleştirici ve bütünleştirici kimliğinden uzaklaşırken, Türk Devriminin oluşum aşamasında rakı içilmesi gibi kısır çekişmeler ve siyasal hesaplaşmanın odak noktası haline gelen İzmir Türk Ocağı merkezi yönetimin tepkisini çekmiş, prestij kaybetmiş, gözden düşmüştür. Nitekim Menemen gibi İzmir'e yakın bir yerde gerici bir ayaklanmanın çıkması, ocakların etkisizliğini düşündürmeye başlamış bu süreç Türk Ocaklarını kapatılma noktasına getirmiştir. Öyle ki "Aynı cinsten olan kuvvetlerin müşterek gaye yolunda birleşmeleri" düşüncesinden hareketle ocaklar 10 Nisan 1931 tarihinde toplanan olağanüstü kurultayda kanuni formaliteleri hazırlanarak C.H.F'ye katılırlar¹²⁸.

İzmir Türk Ocağının da Halk Fırkasına devir ve teslim işleri 22 Nisan 1931 Çarşamba günü tamamlanmış, eski ocak binasının Halk Fırkası Vilayet Merkezi Binası olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. İzmirli Türk Ocaklılar Ocağın C.H.F'ye devredilmesine fazla tepki göstermemişler, ancak memnuniyetlerini de ifade etmemişlerdir¹²⁹. İzmir basını bu olayı halka duyururken "Ocaklar gitti", "Elveda kalbimizde imanı yaratan mukaddes yuva, sana da elveda" başlıklarını kullanıyordu¹³⁰. Ocağın Halk Fırkasına iltihakı bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Eski Ocak İdare Heyetinin Türk Ocağı binasının inşaatından kalan 59.000 liralık borç alacaklılar tarafından Halk Fırkasından istenmiş, Halk Fırkası borcun kendisine ait olmadığı gerekçesiyle ödememiştir. Mesele Mahkemeye intikal etmiştir¹³¹. Mahkemedeki gelişmeler aylarca İzmir basınına meşgul ederken, İzmir Türk Ocağı sessiz sedasız tarihteki yerini alıp misyonunu tamamlamıştır.

Sonuç :

XX.yy başlarında İzmir de yabancıların kuşatması altında sıkışıp kalmış olan Türklerin sosyal-kültürel ve ekonomik alandaki yalnızlığı İttihat ve Terakkinin Osmanlı İmparatorluğu genelinde izlediği millî politikalar ve Türk Ocağının desteğindeki faaliyetleri ile ortadan kaldırılabilmiştir. Meşrutiyet döneminde milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi fikirleri ile İzmir'de dağılmış olan aydınları ve gençliği toplayan İzmir Türk Ocağı, mütareke döneminde de millî uyanışı sağlamada büyük yararlıklar göstermiştir. Cumhuriyet döneminde de benzer amaçlar doğrultusunda çalışmış olan İzmir Türk Ocağı toplumun her kesiminin desteğini kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında rejimin ihtiyaçları doğrultusunda adeta bir kültür şubesi gibi hareket eden ocak konferans, müsamere, konser, ders, kurs, okul, neşriyat, kütüphane, spor, sergi, radyo ve sinema gibi araçlardan yararlanarak İzmir de modern bir toplumun alt yapısının hazırlanmasında büyük rol oynamıştır.

127. *Hizmet*, 25 Eylül 1930

128. *Vakit*, 25 Mart 1931.

129. *Yeni Asır*, 22 Nisan 1931.

129. *Hizmet*, 12 Nisan 1931.

130. *Hizmet*, 4 Haziran 1931.

KAYNAKÇA

1-Gazeteler

<i>Ahenk</i>	İzmir
<i>Anadolu</i>	İzmir
<i>Hakimiyet-i Milliye</i>	Ankara
<i>Hizmet</i>	İzmir
<i>Hukuk-u Beşer</i>	İzmir
<i>Köylü</i>	İzmir
<i>Müsavat</i>	İzmir
<i>Sada-yı Hak</i>	İzmir
<i>Turan</i>	İzmir
<i>Türk İli</i>	İzmir
<i>Türk Sesi</i>	İzmir
<i>Vakit</i>	İstanbul
<i>Yanık Yurt</i>	İzmir
<i>Yeni Asır</i>	İzmir
<i>Yeni Gün</i>	Ankara

2-Kitap ve Dergiler:

Arıkan, Zeki, "İzmir Kasaba- Aydın Demiryolu İşçilerinin Bir Muhtırası", *Tarih ve Toplum*, sayı :49, yıl: 1988.

_____, *Mütareke İşgal Dönemi İzmir Basını*(3Ekim 1918-8 Eylül 1922), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

_____, *Haydar Rüştü Öktem ve Anıları*, T.T.K Yay. Ankara 1991.

_____, "Milli Mücadelenin Bir Öncüsü Mustafa Necati", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, C:1,Sayı:2, İzmir 1992.

Aksoy, Yaşar, "Gavur İzmir de Gol Sesleri", *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yay. İstanbul 1993.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, C:5, İstanbul 1968.

Baykara, Tuncer, *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir 1974.

Berber, Engin, *Sancılı Yıllar, İzmir(1918-1922) Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara 1997.

_____, *Bir İzmir Kabusu, Mütareke Ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, İzmir B. B Kitaplığı, İzmir 2002

Cansever, Hasan Ferit, "1927 Türk Ocağı Kurultayına Sunulan Rapor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, İstanbul 1985.

Dilan, Hasan, *Mehmet Şeref Aykut, İzmir de İlk Fikir Hareketleri*, Edirne 1996.

Güneş, Günver, *İzmir Türk Ocağı Ve Faaliyetleri(1923-1931)*Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990.

_____, "İzmir Türk Ocağı ve Hamdullah Suphi" *Tarih ve Toplum*, c:22, sayı:129, Eylül 1994.

- _____. İzmir Türk Ocağı Ve Faaliyetleri (1912-1919) *Kebikeç*, yıl:1, sayı:4, Ankara 1996
- _____. "Türk Devrimi Ve İzmir Türk Ocağı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, c:III, sayı:8, yıl: 1998, İzmir 1999.
- _____. "Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesinde Türk Ocakları Ve Siyaset", *Toplumsal Tarih Dergisi*, sayı:65, Mayıs 1999.
- _____. "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, c:III, sayı:9-10, yıl:1999-2000, İzmir 2000.
- Huyugüzel, Ömer Faruk, *Necip Türkçü*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara. 1998
- İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği*, İzmir, 1927
- Karaer, İbrahim, *Türk Ocakları ve İnkılaplar*, Ankara, 1994
- Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955
- Kazım Nuri, "İzmir Seyahati", *Türk Yurdu*, yıl:II, c:4, No. 12, İstanbul, 1329
- Kutay, Cemal, *Ege'nin Türk Kalma Savaşı*, İstanbul, 1981
- Kuyulu, İnci, "İzmir de Cumhuriyet Dönemi Mimarisi", *Sanat Tarihi Dergisi*, sayı.X, İzmir, 2000
- Mehmet Sadettin, *İzmir Polis Rehberi*, İzmir, 1926
- Mehmetefendioğlu, Ahmet, *Vali Rahimi Bey ve Yaşamı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990
- Morali, Nail, *Mütareke'de İzmir Olayları*.T.T.K.Yayınevi, Ankara, 1973
- Olgun, İbrahim, *Necip Türkçü*, Ankara, 1971
- Onay, Ahmet Talat, *Milli Mücadele Yazıları* (Hazırlayan Cemal Kurnaz, Şefika Kurnaz) M.E.B.Yayınları, İstanbul, 1995
- Örsel, Füsun, *Fikirler Dergisi Bibliyografyası*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Türkoloji Bölümü, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İzmir, 1981
- Polat, H. Nazım, *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991
- Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları(1912-1931)*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994
- Sürgevil, Sabri *1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1984
- Taçalan, Nurdoğan; *Ege de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971.
- Tansel, F. Abdullah "Fuat Köprülünün Türk Ocaklılarla İzmir Seyahati ve Temsil Edilen Manzum Tiyatrosu, Türkün Duası", *Türk Kültürü*, sayı.92, yıl:VIII, Ankara, 1970
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c:I, İstanbul, 1988
- Tükel, Sükuti, *Tatlı ve Acı Hatıralar*, İzmir, 1952
- Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı*, İstanbul, 1927
- Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultayı Zabıtları*, İstanbul, 1928
- Umar, Bilge, *İzmir de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974
- Üstel, Füsun, *Türk Ocakları(1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997